ESTUDIOS NEOGRIEGOS

REVISTA CIENTÍFICA
DE LA
SOCIEDAD HISPANICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

2013 Número 15

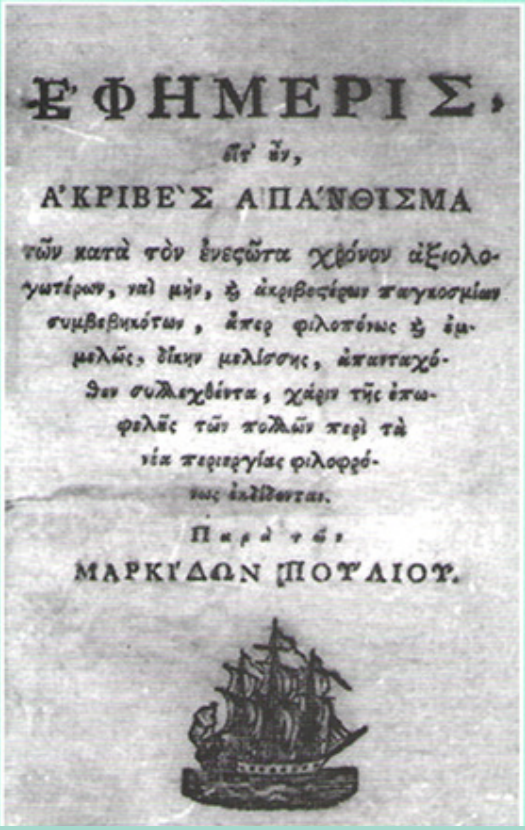

ΕΦΗΜΕΡΙΣ,
ἤτ' ἔν,
ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ
τῶν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον ἀξιολογωτέρων, καὶ μὴν, καὶ ἀκριβεστέρων παγκοσμίων συμβεβηκότων, ἅπερ φιλοπόνως καὶ ἐμμελῶς, δίκην μελίσσης, ἀπανταχόθεν συλλεχθέντα, χάριν τῆς ἐπωφελοῦς τῶν πολλῶν περὶ τὰ νέα περιεργίας φιλοχρόνως ἐκδίδονται.
Παρὰ τοῦ,
ΜΑΡΚΙΔΩΝ ΠΟΥΛΙΟΥ.

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS
Vitoria-Gasteiz 2013

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

REVISTA CIENTÍFICA
DE LA
SOCIEDAD HISPANICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

Número 15 2013

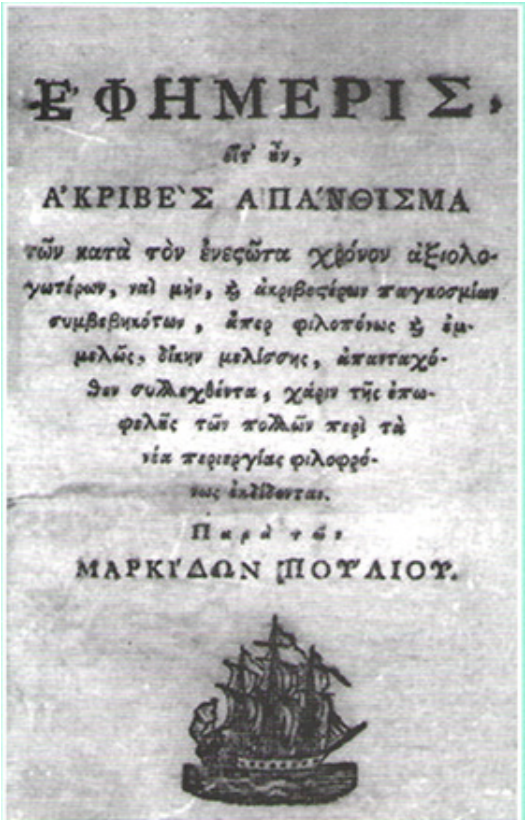
ΕΦΗΜΕΡΙΣ,
ἤτ' ἔν,
ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ
τῶν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον ἀξιολογωτέρων, καὶ μὴν, καὶ ἀκριβεστέρων παγκοσμίων συμβεβηκότων, ἅπερ φιλοπόνως καὶ ἐμμελῶς, δίκην μελίσσης, ἀπανταχόθεν συλλεχθέντα, χάριν τῆς ἐπωφελοῦς τῶν πολλῶν περὶ τὰ νέα περιεργίας φιλοφρόνως ἐκδίδονται.
Παρὰ τοῦ,
ΜΑΡΚΙΔΩΝ ΠΟΥΛΙΟΥ.

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS
Vitoria-Gasteiz 2013

ESTUDIOS NEOGRIEGOS: Revista científica de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos. Titulo abreviado: Estud. Neogriegos – N. 1 (1997) – Granada: Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, 1997-2001, País Vasco, 2003-2005, Vitoria-Gasteiz, 2009-2013.

Anual

ISSN 1137-7003. Depósito Legal: GR- 82-97

1. Lengua griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas 2. Literatura griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas 3. Civilización griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas I. Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos. Publicaciones

807.73/.74 (05) – 877.3/.4 (05) – 008 (495)(05) – 008(495.02)(05)

ESTUDIOS NEOGRIEGOS, publicación científica anual de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, acoge trabajos originales e inéditos en forma de artículos, actualizaciones bibliográficas, recensiones y noticias, relacionados con la Grecia medieval, moderna y contemporánea, preferentemente en los ámbitos artístico, filológico, histórico, lingüístico y de traducción.

Quienes deseen enviar originales para su publicación habrán de ser socios de la SHEN. También podrán publicarse trabajos de miembros de la Sociedad Europea de Estudios Neogriegos.

Estudios Neogriegos se edita una vez al año. El plazo de entrega de originales finaliza el día 30 de septiembre. El Comité editorial acusará recibo de la recepción de los originales y se iniciará el proceso evaluador de los trabajos. Todos los trabajos recibidos serán evaluados por al menos dos especialistas en cada materia. Durante el proceso se mantendrá el anonimato tanto de los evaluadores como de los autores. La aceptación o no del trabajo será comunicada al autor en diciembre. Después, a medida que se avance en la composición de la revista, el autor recibirá las galeradas de la compaginación para que las devuelva corregidas en el plazo indicado.

La extensión máxima de los trabajos es de 6000 palabras y tendrán que ir precedidos por el título – en la lengua del artículo y en inglés-, el nombre del autor o autores, y la dirección completa de la institución a la que pertenecen. Todos los artículos incluirán un resumen en la lengua de redacción del artículo y otro en inglés, de un máximo de seis líneas, así como las palabras clave en los mismo idiomas (máximo cinco). Para las recensiones, se recomienda un máximo de 1500 palabras. El número de palabras incluye las notas y la bibliografía utilizada tanto en artículos como en recensiones. La información sobre las normas de publicación se detalla en las páginas finales del volumen.

EQUIPO DE DIRECCIÓN

Directora: Olga Omatos Sáenz (*Universidad del País Vasco*)
Secretaria: Alicia Morales Ortiz (*Universidad de Murcia*)

Consejo de Redacción

Javier Alonso Aldama (*Universidad del País Vasco*), José Antonio Costa Ideias (*Universidad Nova de Lisboa*), Ernest Marcos Hierro (*Universitat de Barcelona*), Francisco Morcillo Ibáñez (*IES Albacete*), Encarnación Motos Guirao (*Universidad de Granada*), Manuel Serrano Espinosa (*Universidad de Alicante*), Penélope Stavrianopulu (*Universidad Complutense de Madrid*).

Consejo Asesor

Miguel Castillo Didier (*Universidad de Santiago de Chile*), Kostas Dimadis (*Freie Universität Berlin*), José Mª Egea (*Universidad del País Vasco*), Hans Eideneier (*Universität zu Köln-Universität Hamburg*), Παναγιώτης Γιαννόπουλος (*Université Catholique de Louvain*), Γιάννης Χασιώτης (*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*), Εραστοσθένης Καψωμένος (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), Antonio Melero Bellido (Universidad de Valencia), Moschos Morfakidis Filactós (*Universidad de Granada*), Constantino Nikas (*Università degli Studi di Napoli "L' Orientale"*) y Kostas Tsirópulos (*Atenas*).

Compaginación y corrección: Equipo de dirección

Impresión: Alsur

Suscripción y compra: España y América Latina, 35€; Europa, 40€; Norteamérica 40€.

Información y contacto: revista@shen.org.es – guerufi@euskalnet.net – http://www.shen.org.es
Apartado postal 2.111. E-01006 Vitoria-Gasteiz. España

Esta publicación se ofrece en intercambio con cualquier otra publicación también periódica que tenga parecidos intereses y cobertura.
El Equipo de dirección no se responsabiliza de las opiniones de los autores de los trabajos.

SUMARIO

Editorial.....7

Τα κύρια ονόματα προσώπων και οι ταυτίσεις τους στο *Διγενή Ακρίτη* (χφ. Escorial): Αναλυτικός πίνακας
Major Names of Persons in Digenis Akritis (mss. Escorial): Detailed Index
Ιωάννης Κιορίδης.....9-21

Ιούστος Γλυκός, ένας ποιητής-φάντασμα: το *Πένθος θανάτου* έργο του Μ. Φαλιέρου
Iustos Glykos, a ghost-poet: the Πένθος θανάτου, a work of M. Phalieros
Günther S. Henrich.....23-36

Dos viajeros polacos en la isla de Creta: M. K. Radziwiłł y M. Czermiński
Two Polish travelers into the island of Crete: M. K. Radziwiłł and M. Czermiński
Manuel Serrano.....37-64

Estudio de las *nacionalidades* balcánicas a través de la visión del diplomático español Enrique Dupuy de Lôme
Study of the Balkan Nationalities through the Point of View of the Spanish Diplomat Enrique Dupuy de Lôme
Dimitris Miguel Morfakidis Motos.....65-86

Ιστορική παράδοση και πολιτικός ρεαλισμός: Η ελληνική πολιτική εναντί του αρμενικού ζητήματος (1876-1996)
Historical tradition and political realism: The Greek policy towards the Armenian question
Ιωάννης Κ. Χασιώτης.....87-131

Βυζαντινισμός και φυλή: Κ. Π. Καβάφης, Τ. Κ. Παπατσώνης, Λίνος Πολίτης
Byzantinism and race: C. P. Cavafy, T. K. Papatsonis, Linos Politis
Δημήτρης Κόκορης.....133-144

Canciones y cantores en la *Odisea* de Kazantzakis
Songs and Singers in Kazantzakis' Odyssey
Helena González-Vaquerizo.....145-161

La condición humana en Elytis
The human condition in Elytis
José Ramón Arana Marcos.....163-175

Από την αλληλογραφία του Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού
The Correspondence of Antonis Mystakidis Mesebrinos
Θεοδόσης Πυλαρινός.....177-185

Τα τοπόσημα ως δείκτες προσωπικού χρόνου στο λογοτεχνικό έργο του Αντρέα Φραγκιά
Landmarks as indicators of personal time in the literary work of Andreas Franghias
Άλκηστις Σουλογιάννη.....187-190

Actualización bibliográfica sobre la filmografía de Michael Cacoyannis
Cacoyannis´s Filmography: a Bibliographic Update
Alejandro Valverde García.....191-206

Recensiones.....207

José Soto Chica, *Bizancio y los Sasánidas. De la lucha por el Oriente a las conquistas árabes (565-642)* (M. I. Cabrera Ramos) - Margarita Vallejo Girvés, *Hispania y Bizancio. una relación desconocida* (M. I. Cabrera Ramos) - Josep Esquerrà Nonell, *Spania (552-624): Límite de la Ecúmene* (D. Hernández) - Konstandinos P. Kavafis, *Esborranys i poemes inacabats* (E. Marcos) - Eusebi Ayensa, *D´una nova llum. Carles Riba i la literatura grega moderna* (E. Marcos) - Nikos Kavadias, *Li i altres relats* (E. Marcos) - Κώστας Κουτσουρέλης, *Κ.Π. Καβάφης* (Γ. Βαρθαλίτης) - Mitsos Alexandrópulos, *Relatos* (V. Martínez Cárceles) - Patrick Leigh-Fermor, *Roumeli: viajes por el norte de Grecia* (A. Morales Ortiz) - Artemis Cooper, *Patrick Leigh Fermor* (A. Morales Ortiz) - Dolores Payás, *Drink time. En compañía de Patrick Leigh Fermor* (A. Morales Ortiz).

Reseñas de Actividades.....233

Ciclo conferencias *Miradas sobre Grecia*, Universidad de Murcia (C. Martínez Campillo) - Homenaje Profesora Stavrianopoulou, Universidad Complutense (P. González Serrano) - Congreso SHEN, Valencia (F. Morcillo) - Necrológica Alexiou (M. Serrano) - Presentación revista Frear (V. López Recio) - Presentación Colección Romiosyne (J. J. Tejero) - En recuerdo de Angelopoulos (*Α. Ντελλής*)

Editorial

Presentamos el número 15 de *Estudios Neogriegos, Revista Científica* correspondiente al año 2013, con un cierto retraso por causas ajenas a nuestra voluntad. Recordemos que la presente revista es el órgano de difusión de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, tiene periodicidad anual y recoge trabajos originales e inéditos en forma de artículos, actualización bibliográfica, reseñas de publicaciones de interés para nuestros estudios y trabajos de investigación relacionados con la Grecia medieval, moderna y contemporánea, en los ámbitos artístico, filológico, histórico, lingüístico y literario. Nuestra revista está abierta tanto a nuestros socios como a aquellos que pertenezcan a alguna otra asociación, así como a profesores invitados cuya participación constituirá sin duda un sello de calidad para la misma. Acogeremos la publicación de trabajos de especialistas en cualquier aspecto del mundo neogriego, que aparecerán publicados en las diversas lenguas de España, y en las lenguas griega e inglesa.

El presente número, recoge once artículos de profesores e investigadores españoles y griegos, así como las numerosas recensiones y reseñas recibidas. El Equipo de Dirección y el Consejo de Redacción de la revista *Estudios Neogriegos* agradecen la participación de los que presentan aquí sus trabajos y el apoyo del Consejo Asesor, sin cuya ayuda no podríamos conseguir que nuestra publicación alcance los objetivos de rigor y calidad que nos hemos propuesto.

El equipo de dirección

Leading article

We here present the number 15 of the *Estudios Neogriegos, Revista Científica*, corresponding to year 2013, with some delay for circumstances which are external to us. We shall remember that this journal is the spreading means for the *Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos* (in English, "Hispanic Society of Neo-Greek Studies") and is released yearly, gathering original and unpublished works in the form of articles, bibliographic actualization, reviews of interesting publications for our studies and research works related to the medieval, modern and contemporary Greece, in the fields of art, philology, history, linguistics and literature. Our journal is open both to our members and to those who belong to any other association, as well as to invited professors whose participation will constitute, without any doubt, a quality mark for the journal. We will host the publication of works by specialists in any aspect of the neo-Greek world, and they will be published in the different languages of Spain, as well as in Greek and English language.

The current number gathers eleven articles of professors and researchers from Spain and Greece, apart from of course the numerous recensions and reviews received. The Direction Team and the Edition Council of the journal *Estudios Neogriegos* are really thankful about the participation of those people presenting here their works and about the support of the Advisory Council, whose help is essential to make our journal reach the aims of preciseness and quality we have set for ourselves.

The direction team

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΥ: Α) ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ ΠΡΟΣ Κ. ΜΟΝΤΗ ΚΑΙ Κ. ΝΙΤΣΟ, Β) ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ, Λ. ΝΑΚΟΥ, Ι. ΚΑΚΡΙΔΗ ΠΡΟΣ Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ

Θεοδόσης Πυλαρινός

Περιληψη
Επιστολές εκδοτικού και λογοτεχνικού ενδιαφέροντος, που εστάλησαν σε έλληνες λογοτέχνες και διανοούμενους από τον Αντώνη Μυστακίδη, καθηγητή της ελληνικής γλώσσας στη Σουηδία.

Abstract:
Letters with editorial and literary interest sent to Greek litterateurs and intelectual men by Antonis Mystakides, teacher of Greek language in Sweden.

Ο Αντώνης Μυστακίδης Μεσεβρινός (1908-1989), λόγιος της διασποράς, πανεπιστημιακός δάσκαλος στη Σουηδία, ποιητής και εκδότης, υπήρξε πολύ γνωστός στους παλαιότερους, εκτός πολλών άλλων εργασιών του, για το βιβλίο του *Η προδομένη γλώσσα,* καθώς και τις πρόδρομες και πολύ τολμηρές θέσεις του για το μονοτονικό. Για τις αντιρρητικές και αντιστασιακές απόψεις του ήταν πολύ προσφιλής, ιδίως στους νέους, στα χρόνια της δικτατορίας, όταν τα βιβλία του κυκλοφορούσαν από χέρι σε χέρι, και σε κάθε περίπτωση εκτός εμπορίου. Λόγω των ανωτέρω ιδιοτήτων του είχε έρθει σε επαφή με λογοτέχνες, διανοούμενους, πολιτικά πρόσωπα και συγγραφείς τόσο στην Ελλάδα και στην Κύπρο, όσο και στο εξωτερικό, έχοντας αναπτύξει ένα πολύ μεγάλο κύκλο γνωριμιών και συνεργασιών.

Και με άλλες ευκαιρίες έχουμε δημοσιεύσει (ή έχουμε έτοιμες προς δημοσίευση) επιστολές από την αλληλογραφία του (με τον Γ.Φ. Πιερίδη, τον Στρατή Δούκα, τον Φοίβο Σταυρίδη, τον Νικηφόρο Βρεττάκο, τον Κώστα Προυσή, τον Γιώργο Ιωάννου, τη Βικτωρία Θεοδώρου), αλληλογραφία που απόκειται στο Πολιτιστικό Ίδρυμα της Ιεράς Μονής Κύκκου, όπου φιλοξενηθήκαμε και εργαστήκαμε το 2012.[1]

Τα παρόντα γράμματα απευθύνονται σε πολύ γνωστές προσωπικότητες των γραμμάτων μας, με τις οποίες δεν είχε τακτική αλλά ευκαιριακή αλληλογραφία. Ωστόσο, κάτι ειδικότερο τον συνέδεε μαζί τους. Πέρα από το αναγκαστικό αίτιο

[1] Και από τη θέση αυτή ευχαριστούμε τον διευθυντή του Ιδρύματος κ. Θεοχαρίδη, για την άδεια δημοσίευσης των επιστολών αλλά και για τη φιλοξενία του στο Πολιτιστικό Ίδρυμα του Κύκκου.

που ήταν σχεδόν σε όλα η αναφορά σε βιβλία, αναπτύσσονται και επιμέρους θέματα, σχετικά πάντοτε με τα άμεσα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητες του ίδιου Μυστακίδη, σύμφυτα όμως και με τους αποστολείς ή παραλήπτες των επιστολών (όπως για τη δημοτική γλώσσα, το τονικό, τη διαφώτιση των Ελλήνων της διασποράς, τη διδασκαλία του στο εξωτερικό, το Κυπριακό κ.ά.).

Ειδικότερα, η επιστολή του προς τον μεγάλο ποιητή της Κύπρου Κώστα Μόντη είναι δηλωτική της αγαπητικής σχέσης του με τη χειμαζόμενη νήσο και της σημασίας του εθνικού έργου του ποιητή Μόντη, καθώς και ενημερωτική των εκδόσεων διάφορων έργων του. Οι δύο επιστολές του Τάκη Παπατσώνη, προς τον Μυστακίδη αυτές, αποκαλύπτουν με την ευκαιρία της παραλαβής βιβλίων του, από την πρώιμη εκδοτική παραγωγή του Μυστακίδη στην Αίγυπτο, όταν δίδασκε στην Αμπέτειο Σχολή, το κριτικό εύρος και το φιλελεύθερο φρόνημα της σκέψης ενός σπουδαίου ποιητή, όπως ο Παπατσώνης. Η βραχεία ευχαριστήρια επιστολή του Ιωάννη Κακριδή, φιλική και ομοιοπαθητική (Μυστακίδης, και πρωτίστως Κακριδής, ήταν οπαδοί της απλοποίησης των τόνων), κρύβει μία πρότερη συνεργασία των δύο ανδρών, την αναδημοσίευση από τα Τετράδια του Ρήγα, εκδοτική σειρά που εξέδιδε με διαφωτιστικά κείμενα ο Μυστακίδης, της περίφημης *Δίκης των τόνων.* Το γράμμα της Λιλίκας Νάκου, μάλλον τυπικό (τη βοήθειά του ζητάει για πρακτικά θέματα), ενέχει επίσης εκδοτικό-βιβλιογραφικό ενδιαφέρον. Τέλος, η επιστολή προς τον γνωστότατο δημοσιογράφο των *Νέων* και θεατράνθρωπο Κώστα Νίτσο, τον διευθυντή και εκδότη του εξαίρετου περιοδικού *Θέατρο,* αποτελεί δείκτη των βασικών ενδιαφερόντων και της ψυχοσύνθεσης του Μυστακίδη, θαυμαστή των φιλελεύθερων αντισυμβατικών και ευρέως εκπολιτιστικών προσπαθειών.

Η περίπτωση του Αντώνη Μυστακίδη, ως Έλληνα αγωνιζόμενου στη διασπορά για τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του οικουμενικού πνεύματος του ελληνισμού, αλλά και ως λόγιου και πνευματικού ανθρώπου που έθεσε ως στόχο ζωής τη διαφώτιση των ξενιτεμένων Ελλήνων, δεν έχει μελετηθεί. Οι εκδόσεις του, η διδασκαλία του, οι ποικίλες σχέσεις που ανάπτυξε, ο ηρωισμός του, τέλος, να παραμένει πιστός στις ιδέες του και την εθνική ταυτότητά του, τον αναδεικνύουν σε σημαντική προσωπικότητα και παράδειγμα του ξενιτεμένου κια αθεράπευτα νοσταλγούντος Έλληνα.

ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

I

Μάλμοε, 27 Ιουλίου 1969

Αγαπητέ κύριε Μόντη,[2]

Είναι άραγε ανάγκη, να επαναλάβω εδώ, πόσο χαρήκαμε, που Σάς ξαναείδαμε[3] στη Λευκωσία, στο ίδιο γραφείο, όπου Σάς είχαμε γνωρίσει το 1963, και ιδιαίτερα εγώ για την τιμή που μού κάνατε, να παρακολουθήσετε την ομιλία μου;[4] Το τρίτο μας αυτό ταξίδι στάθηκε, προπαντός για μένα μια γόνιμη επαφή με την πνευματική Κύπρο, αλλά και με τα καφτά προβλήματα του νησιού. Βλέπω τώρα καθαρότερα, πού βαδίζετε, και φοβάμαι, φοβάμαι πολύ... Όχι για τους Τούρκους τόσο, όσο για την δική Σας πολιτική ηγεσία.[5]

Λυπήθηκα, που δεν μπόρεσα να παρακολουθήσω κι εγώ τη συγκέντρωση, που έγινε στα *Κυπριακά Χρονικά* με αναφορά στο τελευταίο Σας βιβλίο.[6] Ήταν την ίδια μέρα, που σκόπευα να Σάς ξανασυναντήσω. Δυστυχώς η μεγάλη ζέστη με πείραξε (πονοκέφαλους κλπ) και δεν ήρθαμε. Είχα μάλιστα διαβάσει τη συλλογή Σας, που ο ίδιος μού προσφέρατε κι επρόκειτο να παρουσιαστεί. Έτσι έχασα μια ευκαιρία να Σάς ξαναδώ, και να συναντήσω και άλλους φίλους των γραμμάτων.

Σήμερα τελείωσα το διάβασμα των δύο άλλων συλλογών Σας. Χάρη μεγάλη Σάς χρωστώ, που μού δώσατε τόση βαθιά πνευματική χαρά. Στην ποίησή Σας χωράει βαθιά το δράμα του σύγχρονου ανθρώπου, κι η φωνή Σας είναι η απελπισμένη κραυγή του, η συνταραχτική ανησυχία του. Τα βιβλία Σας είναι μεστά απο σκέψη, που με δικό Σας τρόπο μετουσιώνετε σε ποίηση. Αφήνω τις περιπτώσεις των μονόστιχων ή δίστιχων,[7] που μένουν αποφθέγματα σοφά εκφρασμένα. Είστε, νομίζω, το πιο ορθόκορμο, ψηλό και ζωντανό δέντρο της κυπριακής ποίησης σήμερα. Φυσικά, η γνώμη μου δεν έχει βάρος, αφού δεν είμαι κριτικός. Είναι

[2] Οι επιστολές του Μυστακίδη αποδόθηκαν σύμφωνα με το ιδιότυπο ορθογραφικό και μονοτονικό σύστημά του (άτονες προθέσεις, τονισμένες προσωπικές αντωνυμίες κ.ά), καθώς και σύμφωνα με τη στίξη τους.

[3] Στον πληθυντικό περιλαμβάνεται και η Σουηδή σύζυγος του Μυστακίδη Μπίργκιτ Ούλσον.

[4] Πρέπει να εννοεί τη διάλεξη που έδωσε ο Μυστακίδης στις 20-6-1969 στη Στέγη Κυπριακών Χρονικών με θέμα «Ελληνοσουηδικές πνευματικές επαφές». Βλ. Σάββας Παύλου, *Βιβλιογραφία Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού,* τ. Β΄, σ. 60, εκδ. το μώλυ, Λευκωσία 1995. Η αναφορά, στη συνέχεια, της εκδήλωσης για το βιβλίο του Μόντη στον ίδιο πολιτιστικό χώρο επιβεβαιώνει ότι πρόκειται για τη διάλεξη του Μυστακίδη, που προαναφέραμε.

[5] Εννοεί κυρίως τα πολιτικά γεγονότα, όπως εξελίχθηκαν μετά τα συμβάντα στις περιοχές Αγίου Θεοδώρου και Κοφίνου στην Κύπρο, κυρίως δε τις ταραγμένες σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου μετά την επιβολή της δικτατορίας.

[6] Δύο βιβλία εξέδωσε ο Μόντης το 1969, την ποιητική συλλογή *Εξ ιμερτής Κύπρου,* η οποία παρουσιάστηκε, όπως μνημονεύεται στην επιστολή, και την *Ανθολογία νέων Κυπρίων ποιητών.*

[7] Εννοεί τις «Στιγμές», ολιγόστιχα, συνήθως δίστιχα, ποιημάτια που ως είδος καλλιέργησε αποκλειστικά ο Κώστας Μόντης, με αποφθεγματικό-αφοριστικό ύφος και ήθος.

όμως ειλικρινής, κι αναλαμβάνω την ευθύνη της.

Σάς στέλνω το Δ΄ τεύχος της Ελληνοσκανδιναβικής Βιβλιοθήκης[8] (το 1963 Σάς είχα δώσει τα πρώτα τρία). Κάτι άλλο ακόμα θα Σάς οφείλω απο τα Τετράδια του Ρήγα.[9] Δεν ξέρω όμως ποιό απ' αυτά, λησμόνησα τί Σάς έδωσα στη Λευκωσία. Παράκληση: να προσέξετε τα Τετράδια του Ρήγα, να τα προσέξετε ως μια μορφή αγώνα για τον σωστό προσανατολισμό και την υπεύθυνη πληροφορία, που έταξαν για σκοπό τους. Γίνεται κάποια προσπάθεια για να γίνουν γνωστά και να διαδοθούν στην Κύπρο. Βοηθείστε! (sic)

Η γυναίκα μου και γω Σάς στέλνουμε τους εγκάρδιους χαιρετισμούς μας και Σάς ευχόμαστε κάθε προκοπή στον αγώνα Σας.

Θαυμαστής Σας,
Αντ. Μυστακίδης

ΙΙα

Αθήνα, 27 σεπτέμβρ. 1954.
9, οδός Αναγνωστοπούλου.

Φίλε Κύριε Μυστακίδη,[10]

Από υποσυνείδητη ροπή ποτέ μου δεν αγάπησα την ποίηση που επεμβαίνει ηθικά ή διδαχτικά σ' επίκαιρα θέματα,[11] καθώς, το ίδιο, από πολύ νέος, δε θέλησα ποτέ μου να συμμορφωθώ στην υφιστάμενη τότε ποιητική μας Παράδοση (μετρική, στιχουργία, ομοιοκαταληξία). Ακριβώς γι' αυτό, μου κάνει εντύπωση, θάλεγα καλλίτερα έκπληξη, πώς τα ποιήματά σας,[12] που παρουσιάζουν και τα δυο

[8] Σειρά εκδόσεων για τους Έλληνες της Σουηδίας αλλά και για να γνωρίσουν οι Σουηδοί την πνευματική Ελλάδα.

[9] Σειρά εκδόσεων με διαφωτιστικό χαρακτήρα που εκδίδονταν αρχικά στη Λουντ, έπειτα στη Λουντ και τη Λευκωσία και μετά τη μεταπολίτευση στη Θεσσαλονίκη.

[10] Επάνω αριστερά της σελίδας σημειώνει ο παραλήπτης: «Κάιρο, 28.Χ.954», ίσως ημερομηνία απάντησης στην επιστολή. Οι επιστολές των αποστολέων του Μυστακίδη είναι γραμμένες στο πολυτονικό, αλλά αποδόθηκαν μονοτονικά.

[11] Και αυτό και το επόμενο γράμμα αποτελούν δείγματα της καθαρής και ευθύβολης κριτικής του Τάκη Παπατσώνη, δείγματα-ψηφίδες για την αποτύπωση της παιδείας, της κριτικής του ταυτότητας και, κυρίως της πρωτότυπης και ανένταχτης ποιητικής του σκέψης.

[12] Το 1954 εξέδωσε ο Μυστακίδης στο Κάιρο τη συλλογή *Δέφτερα ελεγεία 1941-1951,* στο μονοτονικό. Η πρώτη συλλογή του, τα *Πρώτα ελεγεία,* κυκλοφόρησαν στο Βουκουρέστι, το 1935.

αυτά χαραχτηριστικά, μου μεταδόσαν αυτόματα όλη τη συγκίνησή σας, όλη τη δίκαιη οργή σας, με τον αισθητικότερο τρόπο. Συνάγω, πως με δίδαξαν, ότι δεν πρέπει κανείς να είναι ποτέ απόλυτος ούτε αφοριστικός απέναντι στα αισθητικά φαινόμενα, που πάντα παρουσιάζουν εκπλήξεις. Ούτε προκατειλημμένος. Αρκεί, για κάθε μορφή, να βρεθή ο κατάλληλος φορέας και δημιουργός, για να δοθή ο παλμός κι' η ποιητική ανάταση.[13]

Έπειτα (αυτό που λέγαμε), ξέρετε γράμματα! Θα σας φανή περίεργο, το θεμέλιο αυτό στη λογοτεχνία, να το θεωρούμε θαύμα, αλλά εκεί καταντήσαμε: τρέμει ο αναγνώστης να μη σκουντουφλήσει στην αηδία της αγραμματοσύνης.[14]

Νομίζω, πως το σύντομο «Σόδομα», δίνει επιγραμματικά όλη την εικόνα τού τί ζούμε. Εγώ, προσωπικά, δεν απελπίζομαι, κάτι θαρθή, η ζωντανή αντίδραση της υγείας. Το κακό είναι, όπως λέτε, που η αυγή είναι χελώνα και αργοπορεί να φέρει την ανατολή.

Σας ευχαριστώ για τη χαρά που μου δόσατε και σας χαιρετώ,

υπογραφή
(Τ.Κ. Παπατζώνης)

Υ.Γ. Τ' άρθρα μου για τη Ρουμανία (που θάθελα πολύ να τα διαβάζατε) δημοσιεύθηκαν στην *Καθημερινή* από τον Ιούνιο 1939, ώς το Φεβρουάριο 1940, κάθε *Δευτέρα*,[15] είναι 24 ή 25 εν όλω. Σε κάποια βιβλιοθήκη θάχουν ασφαλώς τους παληούς τόμους. Αν τύχει να τα βρείτε και κάνετε τον κόπο να τα διαβάστε, θάθελα πολύ τη γνώμη σας, μια και ζήσατε τα καλά σας χρόνια στη Ρουμανία.[16]

Δικός σας,
μονογραφή

Βλ. Παύλου, *ό.π.,* τ. Α΄, σ. 9.

[13] Είναι πολύ χαρακτηριστικά όσα γράφονται στην παράγραφο αυτή, και δηλωτικά της ελεύθερης κριτικής σκέψης του Παπατσώνη.

[14] Τα γραφόμενα περί παιδείας του λογοτέχνη είναι σημαντικά για τις ποιητικές πεποιθήσεις του, αλλά και ενδιαφέροντα για την καταξίωση του ρόλου τού poeta doctus.

[15] Υπογραμμισμένη η λέξη στο πρωτότυπο.

[16] Τα άρθρα αυτά δημοσιεύτηκαν στον τόμο *Μολδοβαλαχικά του μύθου,* εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1965.

IIβ

14 οκτωβρίου 1956, Αθήνα.

Φίλε Κύριε Μυστακίδη,

Δεν μου συνέβη συχνά βιβλίο με περιεχόμενο διδακτικό και εκλαϊκευτικό να το διαβάσω με τόση ευχαρίστηση, αλλά κι εγώ ο ίδιος σε πολλά σημεία να διδαχθώ, ή ν' ανανεώσω, χάρη στην ωραία σύνοψη, γνώσεις ξεχασμένες ή ακατάστατες.[17]

Τόσο η ιστορική ανάλυση, όσο και η καλλιτεχνική και συνθετική περιγραφή αλλά κυρίως ο ηθικός τόνος της αγνότητας, που δεν αποτελεί διόλου φορτική εθνική κατήχηση, για τη γενεά για την οποία προορίζεται αποτελούν ένα πολύτιμο απόκτημα στο είδος αυτό, που τόσο παραμελείται σ' εμάς.

Είμαι βέβαιος πως ο αγνός και βασισμένος σε θετικά πράγματα ενθουσιασμός, θα μεταδοθή στα παιδιά, που τόνε ανάγκη έχουν ν' αποκτήσουν συνείδηση τού τί είναι ο τόπος μας κι' η ιστορία του.

Με εξαιρετική φιλία και θερμά συγχαρητήρια,
Τ. Παπατζώνης

(Τ. Παπατζώνης,
9, οδός Αναγνωστοπούλου, Αθήνα)

III

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΝ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

[17] Είναι το βιβλίο για νέους *Η ιστορία μιας πολιτείας* (Κάιρο 1956). Πολιτεία είναι η Θεσσαλονίκη (Παύλου, *ό.π.,* σ. 10).

Θεσσαλονίκη, Αγγελάκη 33
(για λίγες μέρες ακόμα: Ν. Κηφισιά, Κήπων 21)
15.11.1974

Αγαπητέ φίλε·[18]

πολύ σας ευχαριστώ για το *Αναγνωστικό* και το *Μανιφέστο*.[19] Στη γυναίκα-μου άρεσε πολύ το *Αναγνωστικό* και εγώ χάρηκα το κείμενο του Καζαντζάκη.[20] Τώρα τα βιβλία-σας μπορούν και κυκλοφορούν στην Ελλάδα·[21] βρήκα το *Αναγνωστικό* στο γραφείο της κ. Βιργινίας Ζάννα,[22] που θέλησε να μου το συστήσει!

Με τιμή και αγάπη
Ι. Θ. Κακριδής

IV

23 Φεβρουαρίου 1975 Χαλάνδρι
οδ. Φιλελλήνων 7.

Φίλε κύρι[ε] Μυστακίδη.

[18] Η φιλική προσφώνηση οφείλεται σε γνωριμία των δύο ανδρών. Επισημαίνουμε τη μονοτονική γραφή, στην οποία είναι γραμμένη η επιστολή Κακριδή. Είναι γνωστή η τονική πρότασή του και η περίφημη «δίκη των τόνων», στην οποία ο Κακριδής βρέθηκε στο εδώλιο του κατηγορούμενου λόγω της πρότασής του αυτής. Σημειωτέον ότι ο Μυστακίδης στη σειρά των Τετραδίων του Ρήγα (αρ. 10), που εξέδιδε, είχε συμπεριλάβει την επανέκδοση των Πρακτικών της δίκης αυτής. Βλ. Παύλου, *ό.π.,* σ. 21, *Η δίκη των τόνων* (έκδ. τιμητική για τα 75χρονα του Ι. Κακριδή, με προλεγόμενα του Μυστακίδη, Μάλμö – Λευκωσία 1972).

[19] Πρόκειται για τα βιβλία *Το πρώτο αναγνωστικό μου. Για τα παιδιά των Απόδημων που αφήνουν το αλφαβητάρι,* έκδοση των Τετραδίων του Ρήγα, με το όνομα Μεσεβρινός (Λευκωσία /Lund 1974), και *Το σοσιαλιστικό μανιφέστο του 1945,* με εκτενή προλεγόμενα του Μεσεβρινού, αναδημοσίευση του μανιφέστου (σ. 19-51) και τρία, αναδημοσιευόμενα επίσης από παλαιά έντυπα, κείμενα του Νίκου Καζαντζάκη (Λευκωσία /Lund 1974): α) «Μας μιλεί ο Ν. Καζαντζάκης» (σ. 53-59), β) «Ο μόνος δρόμος σωτηρίας για την Ελλάδα είναι η ένωση όλων των σοσιαλιστών» (σ. 59-61) και γ) «Ο εκλεχτός της ιστορίας» (σ. 61-63).

[20] Τρία κείμενα του Νίκου Καζαντζάκη περιέχονταν στο *Μανιφέστο.*

[21] Μετά την πτώση της δικτατορίας, κατά την οποία δεν κυκλοφορούσαν ελεύθερα.

[22] Της κόρης της Πηνελόπης και του Στέφανου Δέλτα.

Από την φίλη μου Ιουλία Περσάκη βρήκα την διεύθυνσή σας.[23] Από καιρό ήθελα να σας γράψω. Επειδή γράφω κάτι για την Μπερεσά, ήθελα να μάθω και για τον φίλο μας Δανηλίδη (γρ. Δανιηλίδη)[24] ποια χρονολογία πέθανε, και πότε η γυναίκα του, φυσικά αν θυμάστε. Θα σας είμαι πολύ υπόχρεη αν μου απαντήσετε. Επίσης / εάν γνωρίζετε κανένα κορίτσι –μαθήτριά σας[25]–, που να μιλά ελληνικά και να ήθελε να 'ρθή σπίτι μου για παρέα. Έτσι μου έλεγε η Ιουλία, πως είχε κάποτε. Θα της δώσω με αγάπη φιλοξένεια. Πάντρεψα δύο κορίτσια που είχα,[26] και θα ήθελα συντροφιά. Κάθομαι στο Χαλάνδρι (δίπλα από την Αθήνα, έχει κήπο, και θα ευχαριστηθή).

Σας συγχαίρω για το βιβλίο που γράψατε.[27] Θα κατέβω στην Αθήνα να το αγοράσω. Πρέπει να γράψουν και τα *Νέα.* Θα φροντίσω γι' αυτό.

Με τιμή και θαυμασμό,
Λιλίκα Νάκου

V

Μάλμö, 7 Οκτ. 1974

Κύριο Κώστα Νίτσο
Περιοδ. *Θέατρο*
Χρ. Λαδά 5-7
Αθήνα 124

Αξιότιμε κύριε Νίτσο,

Λυπούμαι, που τόσο καθυστερημένα Σάς γράφω τα λίγα αυτά λόγια. Αυτές τις

[23] Στην επιστολή αυτή αποκαταστήσαμε τα ορθογραφικά λάθη της Νάκου. Ο Μυστακίδης είχε εκδώσει διηγήματα της Περσάκη, μεταφρασμένα στα σουηδικά, στην Ελληνοσκανδιναβική Βιβλιοθήκη του.

[24] Είναι ο κοινωνιολόγος και δημοσιολόγος Δημοσθένης Δανιηλίδης, στενός φίλος και άτυπος δάσκαλος του Μεσεβρινού.

[25] Ο Μυστακίδης ζούσε μόνιμα στο Μάλμοε της Σουηδίας και δίδασκε τη νέα ελληνική γλώσσα στα Πανεπιστήμια της Λουντ και της Κοπεγχάγης.

[26] Εννοεί τις ψυχοκόρες της.

[27] Το 1973 είχε κυκλοφορήσει με το ψευδώνυμό του (Μεσεβρινός) *Η προδομένη γλώσσα,* βιβλίο που έκανε αίσθηση τότε για την αιρετική γλωσσική πρότασή του.

μέρες μού 'στειλαν –τυχαία– από τη Στοκχόλμη το 37ο τεύχος[28] του *ΘΕΑΤΡΟΥ* και ομολογώ, πως η έκδοση Σας[29] αυτή στάθηκε για μένα ανακάλυψη και αποκάλυψη. Όχι μόνο για την ανώτερη ποιότητα του περιεχομένου, παρα και για τη θέση που κρατά μπροστά στα πνευματικά προβλήματα και για το θάρος και την τιμιότητα του. Ακόμα και η γλωσσική μορφή στέκεται στο ύψος της (κι ας έχω ορισμένες επιφύλαξες στο σημείο αυτό), είναι συνεπούμενη και ζωντανή και προξενεί χαρά η εντύπωση (αν όχι η διαπίστωση), ότι στις σελίδες του δεν τρύπωσε το μικρόβιο της γλωσσικής ασυδοσίας. Τέτοιες έκδοσες τιμούν τον τόπο μας, επιβάλλουν το σεβασμό και τονώνουν τις ελπίδες μας για το αύριο. Καλά το είπε ο σεβαστός μου Δάσκαλος Βασίλης Ρώτας: παλέβετε ενάντια στο ρέμα. Και γιαυτό η αξία του αγώνα Σας (γιατι για αγώνα πρόκειται) είναι μεγάλη.

Δεν ξέρω, αν η προσπάθεια Σας συνεχίζεται. Θα ήθελα να με θεωρήσετε (να με δεχτείτε) ανάμεσα στους συνδρομητές Σας. Για την ώρα Σάς στέλνω και γω τις τρεις τελευταίες έκδοσες των Τετραδίων του Ρήγα,[30] με την ελπίδα ότι θ' αποδείξουν, ότι και μεις εδώ πολεμούμε να κάνουμε το χρέος μας, όσο οι δύναμες μας το επιτρέπουν. Όσο για μένα, διδάσκω Νέα Ελληνικά σε σκανδιναβικά πανεπιστήμια. Απο το 1957. Και βρίσκουμαι στο τέλος της σταδιοδρομίας μου.

Σάς εύχουμαι υγεία και δύναμη να συνεχίσετε το δημιουργικό έργο<α> Σας.

Μ' εξαίρετη τιμή,
Αντώνης Μυστακίδης
Μεσεβρινός

[28] Γενάρης-Φλεβάρης 1974, «Μικρό αφιέρωμα στο Μολιέρο». Το εξαιρετικό αυτό περιοδικό, όαση στον καιρό της δικτατορίας, κυκλοφόρησε από το 1961 έως το 1981, τεύχη 1-68. Ο Μυστακίδης σωστά διακρίνει την αγωνιστικότητα και το ήθος του εκδότη του.

[29] Ο Μυστακίδης δεν τηρεί την έγκλιση του τόνου, συνηθίζει δε να απλοποιεί τα διπλά σύμφωνα (π.χ. «θάρος») και να μην τονίζει τον αιτιολογικό σύνδεσμο «γιατι».

[30] Οι τρεις τελευταίες αυτές εκδόσεις με όριο ante quem τον Οκτώβριο του 1974, που χρονολογείται η επιστολή, είναι: α) *Το σοσιαλιστικό μανιφέστο* (1974), *Η προδομένη γλώσσα* (1973) και *Η δίκη των τόνων* (1972).

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

REVISTA CIENTIFICA DE LA SOCIEDAD HISPANICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

SUMARIO

Editorial.....7

Τα κύρια ονόματα προσώπων και οι ταυτίσεις τους στο *Διγενή Ακρίτη* (χφ. Escorial): Αναλυτικός πίνακας; *Ιωάννης Κιορίδης*.....9-21

Ιούστος Γλυκός, ένας ποιητής-φάντασμα: το *Πένθος θανάτου* έργο του Μ. Φαλιέρου *Günther S. Henrich*.....23-36

Dos viajeros polacos en la isla de Creta: M. K. Radziwiłł y M. Czermiński *Manuel Serrano*.....37-64

Estudio de las *nacionalidades* balcánicas a través de la visión del diplomático español Enrique Dupuy de Lôme*; Dimitris Miguel Morfakidis Motos*.....65-86

Ιστορική παράδοση και πολιτικός ρεαλισμός: Η ελληνική πολιτική εναντί του αρμενικού ζητήματος (1876-1996)*; Ιωάννης Κ. Χασιώτης*.....87-131

Βυζαντινισμός και φυλή: Κ. Π. Καβάφης, Τ. Κ. Παπατσώνης, Λίνος Πολίτης *Δημήτρης Κόκορης*.....133-144

Canciones y cantores en la *Odisea* de Kazantzakis *Helena González-Vaquerizo*.....145-161

La condición humana en Elytis; *José Ramón Arana Marcos*.....163-175

Από την αλληλογραφία του Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού *Θεοδόσης Πυλαρινός*.....177-185

Τα τοπόσημα ως δείκτες προσωπικού χρόνου στο λογοτεχνικό έργο του Αντρέα Φραγκιά *Άλκηστις Σουλογιάννη*.....187-190

Actualización bibliográfica sobre la filmografía de Michael Cacoyannis *Alejandro Valverde García*.....191-206

Recensiones.....207

José Soto Chica, *Bizancio y los Sasánidas. De la lucha por el Oriente a las conquistas árabes (565-642)* (M. I. Cabrera Ramos) - Margarita Vallejo Girvés, *Hispania y Bizancio. una relación desconocida* (M. I. Cabrera Ramos) - Josep Esquerrà Nonell, *Spania (552-624): Límite de la Ecúmene* (D. Hernández) - Konstandinos P. Kavafis, *Esborranys i poemes inacabats* (E. Marcos) - Eusebi Ayensa, *D´una nova llum. Carles Riba i la literatura grega moderna* (E. Marcos) - Nikos Kavadias, *Li i altres relats* (E. Marcos) - Κώστας Κουτσουρέλης, *Κ.Π. Καβάφης* (Γ. Βαρθαλίτης) - Mitsos Alexandrópulos, *Relatos* (V. Martínez Cárceles) - Patrick Leigh-Fermor, *Roumeli: viajes por el norte de Grecia* (A. Morales Ortiz) - Artemis Cooper, *Patrick Leigh Fermor* (A. Morales Ortiz) - Dolores Payás, *Drink time. En compañía de Patrick Leigh Fermor* (A. Morales Ortiz).

Reseñas de Actividades.....233

Ciclo conferencias *Miradas sobre Grecia*, Universidad de Murcia (C. Martínez Campillo) - Homenaje Profesora Stavrianopoulou, Universidad Complutense (P. González Serrano) - Congreso SHEN, Valencia (F. Morcillo) - Necrológica Alexiou (M. Serrano) - Presentación revista Frear (V. López Recio) - Presentación Colección Romiosyne (J. J. Tejero) - En recuerdo de Angelopoulos (*Α. Ντελλής*)

Normas de Redacción.....

Título abreviado: *Estud. Neogriegos*

2013, Número 15

ISSN: 1137-7003

Depósito Legal: GR. 82-97